

hrvatski izvoznici

**11. KONVENCIJA
HRVATSKIH IZVOZNIKA**

POD VISOKIM POKROVITELJSTVOM VLADE REPUBLIKE HRVATSKE

Zagreb, 23. svibnja 2016.

NAŠI POGLEDI NA HRVATSKI IZVOZ

U 2015. svjetsko gospodarstvo raslo je po stopi 3,1%, a prema podacima MMF-a za 2016. predviđa se rast od 3,2%. Spori oporavak globalne ekonomije i ranjivost popraćeni su različitim faktorima nestabilnosti, što dovodi u pitanje i očekivanja o snažnijem rastu u 2017. **Očekivana stopa rasta za razvijene zemlje kreće se na razini tek nešto više od 2%** pa globalni oporavak primarno ovisi o zbivanjima u tržištima u nastajanju i zemljama u razvoju. Međutim, iako tržišta u nastajanju u prosjeku bilježe dvostruko veće stope rasta, njihovi izgledi za veću ekspanziju danas su znatno slabiji nego prije dva desetljeća.

U takvom okruženju **svaka zemlja nastoji jačati svoju konkurentnost:**

- koristeći različite kanale djelovanja makroekonomskih politika, zakonske regulative i strukturnih reformi
- odgovornim promišljanjem o strategiji budućeg razvoja i modelu izgradnje gospodarskog sustava koji će omogućiti održive stope rasta
- vodeći računa ne samo o općem makroekonomskom i institucionalnom okruženju u nacionalnom gospodarstvu, nego i o aktivnostima, sektorima i djelatnostima o kojima to ovisi,
- kao i vodeći računa o faktorima globalnih promjena koje iz dana u dan mijenjaju ekonomske perspektive i postavljaju nove izazove.

Nakon višegodišnje recesije, **u 2015. Hrvatska je konačno ostvarila rast realnog BDP-a za 1,6%, ali znatno niži u usporedbi s drugim novim članicama EU uključujući Poljsku, Češku, Rumunjsku, Bugarsku, Slovačku, Mađarsku, Sloveniju i Latviju čije su se stope rasta kretale od 2,7% do 4,2%, dok je sveukupno čak 16 članica EU ostvarilo veće stope rasta od Hrvatske.** U usporedbi s navedenim zemljama Hrvatska je zabilježila veći pad tijekom godina recesije i iz nje izašla znatno kasnije - iako se u praktičnom smislu i dalje nalazi u stanju stagnacije. Tako je stvoren **značajan jaz zaostajanja** hrvatskog gospodarstva za ekonomijama drugih članica EU, dok niske potencijalne stope rasta prijete rizikom da se taj jaz još više produbi protekom vremena - što posljedično dovodi u pitanje rješavanje fiskalnih i ukupnih makroekonomskih neravnoteža s kojima je suočeno hrvatskog gospodarstvo.

ŠIRENJE JAZA GOSPODARSKOG ZAOSTAJANJA HRVATSKE ZA ČLANICAMA EU

Od spomenutih novih članica EU Hrvatska se bitno razlikuje u orijentaciji na aktivnosti na kojima temelji stvaranje dodane vrijednosti i zapošljavanje. Dok se većina novih članica EU

(kao i značajan dio starih) prvenstveno usmjerava na proizvodnju i izvoz pa se tako njihovi poduzetnici javljaju kao značajna konkurencija hrvatskim poduzetnicima (na hrvatskom tržištu, na unutarnjem tržištu EU, ali i na svjetskoj razini), Hrvatska se sve više orijentira na uslužni sektor - poglavito turizam, a po pokrivenosti robnog uvoza robnim izvozom predstavlja jednu od tri najlošije članice EU. Usporedno, zanemaruju se tehnološki razvoj i investicije u proizvodno-izvoznim djelatnostima s većom dodanom vrijednošću, kao i bitne promjene koje se događaju na globalnoj sceni.

Hrvatska je propustila priliku za prilagođavanje i sprječavanje deindustrijalizacije zemlje u uvjetima globalizacije i liberalizacije tijekom 90-ih i nakon 2000., a sada se na sličan način ne prilagođava **izazovima digitalne revolucije** koja iz dana u dan dovodi do novog preslagivanja tržišnih pozicija na europskom i globalnom tržištu.

Rast koji je Hrvatska ostvarila u prošloj godini nije bio rezultat promišljenih ekonomskih politika i strateškog djelovanja nego prvenstveno **posljedica povoljnih okolnosti u globalnom okruženju**. Određeni doprinos rastu BDP-a proizašao je iz potrošnje kućanstva i investicija privatnog sektora. **Dijelom je bio rezultat spleta pozitivnih okolnosti: dominantno zbog niže svjetske cijene nafte, energenata i drugih dobara te okruženja deflacijskih pritisaka koji su smanjili izdatke za uvoz** što je osiguralo rast BDP-a od 0,7 do 0,8% BDP-a. **Osim zbog smanjenih izdataka za energiju, povećana potrošnja domaćinstava posljedica je rasta broja turista i priliva sredstava od 100 000 većinom mladih koji su se iselili u inozemstvo**, a pomažu obitelji u Hrvatskoj. Procjena je da se radi o doprinosu rastu od 0,4 do 0,5% BDP-a Republike Hrvatske. Da nije tragično bilo bi komično.

Prema podacima DZS-a, vrlo značajan učinak ostvaren je kroz rast izvoza - gdje ne treba zanemariti da se **ni taj faktor pozitivnih promjena nije dogodio zbog doprinosa domaćih ekonomskih politika** nego prvenstveno kao **rezultat jačanja drugih ekonomija koje su povećale potražnju za uvozom**. Međutim, **dok je izvoz roba i usluga dao snažan doprinos realnom rastu BDP-a, taj učinak istodobno je u velikoj mjeri umanjen snažnim rastom uvoza** - zbog čega je konačni učinak neto inozemne potražnje bitno smanjen.

REFORME, GOSPODARSKI RAST I VAŽNOST IZVOZA

S obzirom na prošlogodišnji doprinos izvoza roba i usluga rastu BDP-a, zaposlenosti, prihoda poduzetnika i oporezive dobiti, **izvoz je ponovno prepoznat kao mogući generator gospodarskog rasta Hrvatske, ali još uvijek ne i kao aktivnost na čijoj konkurentnosti trebaju djelovati sve ekonomske politike i institucije**. Osim toga **prevladao je dojam da je hrvatski izvoz postao konkurentniji - što nije slučaj**, jer je konkurentna pozicija hrvatskog izvoza i dalje visoko ugrožena kako jačanjem konkurentnosti izvoza drugih zemalja tako i stanjem izraženih makroekonomskih, fiskalnih i strukturnih neravnoteža u Hrvatskoj. To ne uključuje samo visok javni dug o kojem se uglavnom govori, nego daleko više problem visoke stope nezaposlenosti (posebno nezaposlenosti mladih) i učinke prekomjerne negativne neto-međunarodne investicijske pozicije uzrokovane inozemnim zaduživanjem i neadekvatnom strukturom ulaganja u uvozno orijentirane aktivnosti i „mrtvi kapital“ koji ne generira multiplikativne efekte na rast prihoda i BDP-a. Dodatno, na poziciju izvoznika i dalje se odražavaju strukturni problemi, visoki troškovi proizvodnje i poslovanja u Hrvatskoj, nizak kreditni rejting s učincima na skuplje izvore financiranja za domaće poduzetnike, a u

posljednja dva mjeseca izraženiji su i nepovoljni učinci jačanja domaće valute u odnosu na euro kao valutu uz koju se veže najveći dio hrvatske vanjskotrgovinske razmjene.

Nositelji ekonomskih politika trebaju biti svjesni da **konkurentnost izvoza i nacionalne proizvodnje ne ovise samo o tehnološkoj opremljenosti, uspješnosti zaposlenika i menadžmenta poduzeća, odnosno prilikama na domaćem i stranim tržištima. Tim više što je tehnološka opremljenost hrvatskih poduzeća bolja od prosjeka EU (GEM 18.4 2016.)** što govori da se hrvatski poduzetnici istinski trude da su spremni na povećana ulaganja a time i rizike u odnosu na poduzetnike iz EU - ali im je produktivnost ipak niža. Konkurentnost ekonomije stoga **uvelike ovisi o općem ambijentu uvjeta poslovanja** koje u svakoj zemlji pojedinačno kreira država kroz zakonsku regulativu, norme i funkcioniranje institucija, ali na koje djeluju i monetarna i fiskalna politika s direktnim ili indirektnim učincima na kretanje deviznog tečaja, kamatnjaka, inflacije, dostupnosti kredita, poreznog tereta i niz drugih ekonomskih varijabla.

Osim monetarnih **mjera za hrvatske izvoznike su itekako bitni i drugi faktori mogućih pozitivnih promjena, posebno godinama najavljivane a nikada provedene strukturne reforme:** od ukidanja brojnih parafiskalnih nameta do boljeg funkcioniranja države i državnog aparata (sudstva, porezne uprava i dr.). To na prvom mjestu uključuje vladavinu prava te stabilnost, jednostavnost i jednoznačnost pravne regulative; transparentnost kod odlučivanja; uklanjanje direktnih i indirektnih barijera za investiranje uz istodobno smanjenje birokratiziranosti sustava, kao i smanjenje protoka vremena potrebnog za ishođenje dozvola za poduzetničku aktivnost. Nadalje, potrebne su mjere u pravcu jačanja financijske discipline i poreznog morala te smanjenja sive ekonomije kako bi se smanjila porezna represija prema onima koji registriraju poslovnu aktivnosti i uredno servisiraju porezne obveze.

Radi povećanja konkurentnosti domaćeg poduzetništva, reforme poreznog sustava trebale bi ići u pravcu smanjenja poreznih i drugih davanja koja opterećuju troškove rada - uz zadržavanje neto plaća radnika na istoj razini. Zakonska regulativa treba stvoriti okvir za veću fleksibilnost na tržištu rada te poticanje ulaganja u tehnologije, ICT i inovacije, kao i osnivanje novih poduzeća u domaćem ili stranom vlasništvu spremnih na veće zapošljavanje, dok izgradnja socijalno-tržišnog gospodarstva treba balansirati ulogu socijalnih prava s jedne strane i motivaciju za poduzetničku aktivnost i tržišno ponašanje s druge strane.

Za izvoznike je svakako važna dodatna podrška HBOR-a, HAMAG-a, HNB-a i ukupnog financijskog sustava u pružanju jeftinih izvora financiranja i podrške izvozu poput programa jamstva, (re)osiguranja i kredita za inozemne kupce kakvi su naveliko razvijeni u drugim konkurentskim gospodarstvima ali i uloga hrvatske diplomacije u otvaranju novih prilika za plasman na svjetskom tržištu .

Hrvatska ima potencijala biti zemlja poduzetništva, inovacija i digitalnog gospodarstva – što je nužno kako bi smanjila svoj jaz ekonomskog zaostajanja u europskim i svjetskim relacijama, **ali za to je potrebna vizija sa snagom provedbe promjena** - kako u odnosu prema radu, odgovornosti, efikasnosti i vrijednostima u društvu, tako i promjena u obrazovnom sustavu u pravcu koji razvija poduzetnički duh, kreativnost, inovativnost, vlastiti identitet, kao i stjecanje znanja prilagođenih zahtjevima tržišta i suvremenim trendovima u hrvatskoj i svjetskoj ekonomiji. Danas to prije svega znači **afirmirati informatičku pismenost svih a posebice mladih, već od predškolskog uzrasta**, ali isto tako izuzetno je važno povećati

investicije za potrebu **prilagodbe globalnom procesu digitalne revolucije i razvoja digitalne ekonomije.**

Digitalna ekonomija predstavlja mnoštvo ekonomskih aktivnosti (industrije, javnog sektora, države ili nekog drugog subjekta) koje se zasnivaju na efikasnim računalnim, informacijskim i komunikacijskim tehnologijama. **Digitalna ekonomija izuzetno brzo raste u svijetu i predstavlja jedinstven, najvažniji pokretač inovacija, konkurentnosti i razvoja u svijetu u ovom trenutku.** Tehnološka komponenta digitalne ekonomije, u obliku računalne, programske i mrežne infrastrukture, proširuje se komponentom koju predstavljaju digitalni poslovni procesi i digitalno poslovanje. Digitalna ekonomija omogućava tzv. digitalnu revoluciju u svim aspektima djelovanja tel ubrzava transformaciju postojeće industrije u digitalnu industriju. Potencijal digitalne ekonomije u EU je slabo iskorišten, tek 2% tvrtki ga u potpunosti koriste dok je preko 41% tvrtki još uvijek u potpunosti ne-digitalno.

Digitalna ekonomija uključuje procese koji prikupljaju podatke na svakom mjestu i u svakom trenutku, a **donošenje odluka i pokretanje aktivnosti se temelje na kompleksnoj analizi tih podataka omogućujući ekonomske inovacije.** Digitalna ekonomija donosi brojne prednosti ali i određene probleme kojih moramo biti svjesni (poput cyber-sigurnosti). Analize pokazuju da digitalna ekonomija pored izuzetno velikog **doprinosa mijenjanju i rastu industrije,** donosi gotovo isto velike ako ne i veće prednosti društvu u cjelini kao i nama kao pojedincima u tom društvu.

Nažalost ostale aktivnosti ne prate brzinu koju zahtjeva digitalna ekonomija (npr. pravna regulativa, interakcija između dionika sustava, edukacija, upravljačke strukture koje razumiju digitalnu ekonomiju i tehnološke podloge,..). Kao što su se sve tehnološke inovacije nezaustavljivo širile svijetom, **neminovna je i „digitalizacija“ hrvatskog gospodarstva sa svim svojim pozitivnim i negativnim efektima.** Stoga je neophodno, uz posebno aktivnu ulogu Vlade Hrvatske, da se ubrzano i ciljano, na nivou cijelog hrvatskog društva, podržano od svih dionika, organiziraju mjere za pravovremeno maksimiziranje pozitivnih efekata a minimiziranje negativnih efekata kako na gospodarstvo tako i na društvo u cjelini.

Nacionalni program reformi predložio je niz pozitivnih mjera, a svako su za pozdraviti one koje idu u smjeru povećanja efikasnosti javne uprave (u čemu informatizacija svakako može imati značajnu ulogu). Posebno su važne usvojene reforme u pravcu smanjenja birokratiziranosti i normiranosti sustava, smanjenja parafiskalnih nameta, poboljšanja u obrazovnom sustavu uz veća ulaganja u istraživanja i razvoj te povećanja transparentnosti javnog sektora i fiskalne konsolidacije uz jačanje odgovornosti i efikasnosti u trošenju javnog novca. Međutim, **programu reformi nedostaje vizija što planiramo s hrvatskim gospodarstvom a posebno nužne mjere za transformaciju - što je preduvjet bilo kojeg modela rasta i razvoja.** Nije jasno **na kojim principima će se model temeljiti,** kao i **koja će biti uloga Vlade i svih nositelja ekonomske politike u njegovom usmjeravanju i sprječavanju negativnih eksternalija tržišta** – jer unatoč planetarno popularnom procesu liberalizacije, u praksi niti jedna uspješna ekonomija svoj razvoj ne prepušta stihiji i posve slobodnom djelovanju tržišta. **Nacionalni program reformi stoga nije dovoljno vjerodostojan, ali niti konzistentan** (u odnosu na najave u Saboru ali i po pitanju učinaka na sam gospodarski rast). **Pitanja podrške izveznoj orijentaciji zemlje i smanjenju uvozne zavisnosti gotovo se niti ne spominju - kao da je to u potpunosti izvan okvira Vlade i**

ekonomskih politika. No, onda se postavlja i logično pitanje **čemu tolika ministarstva, agencije i uredi, ako se sve prepušta mehanizmu tržišta te žrtvama i postignućima koja uspiju ostvariti poduzetnici i zaposleni radnici.**

Najvažnijem problemu Hrvatske, povećanju zaposlenosti a posebno mladih, nažalost nije dana primjerena pažnja pa postoji bojazan da će tu kategoriju rješavati statistika a ne nova radna mjesta nastala kao posljedica Nacionalnog programa reformi.

U tom kontekstu **izvoznici očekuju u budućnosti snažniji interes i podršku Vlade, državnih institucija, središnje banke, kao i banaka - kako bi u zajedničkom interesu i s ciljem jačanja hrvatske ekonomije - dostigli veće stope rasta, ostvarili prioritetni zahtjev povećanja zaposlenosti i spriječili daljnje iseljavanje mladih u druge perspektivnije i brže rastuće ekonomije.**

PRIVATIZACIJSKI PROCESI

Isto tako **kada se govori o potencijalnim privatizacijama poduzeća koja nisu od strateškog interesa zemlje - a što dijelom uključuje i poduzeća sa snažnom neto-izvoznom orijentacijom, proces privatizacije treba sagledati s aspekta svih učinaka kojima oni mogu polučiti.** Privatizacijom se mogu ostvariti značajna sredstva za smanjenje javnog duga, što je pozitivan proces u smislu smanjenja fiskalnih neravnoteža, zadovoljenja zahtjeva europskih institucija te namjeravanih učinaka na poboljšanje kreditnog rejtinga i snižavanje cijene zaduživanja države, poduzeća i svih sektora gospodarstva. Međutim, trebamo biti svjesni da **kreditni rejting Hrvatske ne ovisi samo o sposobnosti smanjenja javnog duga i stabilnosti devinog tečaja (o čemu se uglavnom govori), nego daleko više o potencijalima rasta Hrvatske ekonomije koji su prilično loši i znatno lošiji u komparaciji s drugim novim članicama EU i procjenjuju se na do/ oko 1% .**

U slučaju onih poduzeća koja posluju suboptimalno, privatizacija bi mogla značiti povećanje efikasnosti njihova poslovanja, no isto tako polučiti smanjenjem zaposlenosti. Pored toga, izuzetno je važno i pitanje tko bi bili kupci/ investitori u poduzeća za koje država planira prodati svoj udio. Da li će to biti nositelji domaćeg i stranog kapitala koji bi bili zainteresirani ulagati u daljnji rast i razvoj tih poduzeća, njihovo povezivanje u vlastite lance stvaranja dodane vrijednosti kako bi se što više koristili domaći potencijali; koji bi u njima prepoznali potencijale za veću ekspanziju na domaćem tržištu s ciljem supstitucije uvoza i potencijale za rast izvoza kao komponente rasta BDP-a i veće zaposlenosti. Ili bi to bili strani kupci koji u navedenim poduzećima vide konkurenciju proizvodnji iz njihovih domicilnih gospodarstva, koji bi sputavali rast i izvozni plasman hrvatskog poduzeća i koristili ga za dodatno povećanje udjela inozemnih proizvoda (iz domicilnih gospodarstva) na hrvatskom tržištu, odnosno kao priliku za povećanje vlastitog plasmana (iz domicilnih neeuropskih gospodarstva) na tržištu EU.

Osim toga **izuzetno je važno voditi računa o reputaciji stranog kapitala** kojem bi se omogućio ulazak u vlasničke strukture, a u smislu međunarodnog ugleda, rizičnosti i nestabilnosti zemalja iz kojih dolazi, a o čemu će itekako ovisiti cijena financiranja i budući interes hrvatskih i europskih banaka da financiraju daljnje poslovanje poduzeća, ali isto tako i odnos nositelja potražnje iz zemlje i inozemstva - kojima je danas sve više važno društveno

odgovorno poslovanje, etičnost, poštivanje ljudskih prava i porijeklo novca koji stoji iza kapitalnih ulaganja.

LANAC STVARANJA DODANE VRIJEDNOSTI

Hrvatska nema jasnu strategiju održivog rasta i razvoja. Premalo se vodi računa o aktivnostima i djelatnostima o kojima ovisi gospodarski rast i zapošljavanje pa je sustav prepušten stihiji uz toleranciju prema atipičnom modelu privređivanja koji nedovoljno koristi domaće potencijale, a **favorizira uvoz financiran inozemnim financiranjem.** **Jedan od većih problema** domaćih poljoprivrednika, stočara, ribara, obrtnika, kao i poduzetnika **u malim i srednjim poduzećima je izoliranost i nedovoljna integriranost u stvaranju vrijednosti unutar tržišne mreže proizvođača, dobavljača i kupaca iz različitih djelatnosti i sektora, a tome je posljednjih dvadesetak godina pridonijelo i sustavno zapostavljanje poljoprivrede i domaće proizvodnje na nacionalnoj razini, uz kontinuiranu makroekonomsku orijentaciju prema uslužnim djelatnostima** što vrlo često ima za posljedicu zanemarivanje tehnološkog razvoja, kao i razvoja ruralnih područja i manjih gradova koji u uslužnim aktivnostima ne mogu konkurirati.

Istodobno, Hrvatska raspolaže potencijalima za veće ali i profitabilno korištenje obnovljivih resursa, zelenih tehnologija, korištenje solarne energije, hidroenergije, korištenje blagodatne klime pogodne za razvoj turizma s većom ponudom rekreacijskog i društvenog sadržaja, razvoj poljoprivrede, ICT sektora, obrta, prehrambene industrije i drugih grana prerađivačke industrije te ima mogućnosti povezivanja različitih djelatnosti u korištenju potencijala domaće proizvodnje, kao supstituta uvozu. Ovo posljednje konkretno znači **veće horizontalno i vertikalno povezivanje proizvoda** domaće poljoprivrede, voćarstva, stočarstva i drugih **primarnih djelatnosti u stvaranju dodane vrijednosti u sekundarnim proizvodnim djelatnostima** (prehrambena i druga prerađivačka industrija) te daljnji plasman tih proizvoda **u tercijarnim uslužnim djelatnostima** među kojima su za Hrvatsku posebno **značajni turizam i trgovina.**

Takav **lanac stvaranja novostvorene/ dodane vrijednosti neophodan je kako zbog smanjenja uvozne zavisnosti tako i radi povećanja udjela izvoza roba i usluga s većom dodanom vrijednošću.** Njegovom stvaranju mogu pridonijeti i pridonose individualni poduzetnici kroz sustave umrežavanja, klastera, virtualnih organizacijskih struktura itd., a u navedenom znatno veću ulogu mogu imati HIZ, HUP, HGK i druga gospodarska udruženja poduzetnika. No, isto tako **o navedenom bi trebale više voditi računa i ekonomske politike na središnjoj i lokalnoj razini,** npr. pri dodjeljivanju potpora, subvencioniranim mogućnostima zaduživanja i slično - **vodeći računa koliko pojedina djelatnost, aktivnost ili pojedinačno poduzeće koristi inpute iz domaćih izvora i uolikoj mjeri u stvaranju vlastite dodane vrijednosti ugrađuje komponente iz drugih domaćih djelatnosti potičući rast i razvoj ukupnog gospodarstva.**

Isto tako važno je **balansirati razvoj proizvodnih i uslužnih djelatnosti,** jer prekomjerno oslanjanje i opća specijalizacija samo u jednoj aktivnosti povećava **rizik osjetljivosti na šokove kojima pojedina aktivnost može biti izložena** - bilo zbog unutarnjih ili vanjskih faktora. U tom smislu treba promatrati i **ulogu turizma kao aktivnosti na koju se sve više orijentiraju očekivanja države i poduzetnika,** ali gdje upravo prekomjerna ovisnost o **turizmu nosi visok rizik ranjivosti zemlje s aspekta promjena globalno-političkih okolnosti**

koje - iako danas idu u prilog očekivanjima snažne ovogodišnje turističke sezone, već za koju godinu mogu biti bitno drugačije. U tom scenariju **snaga industrije i drugih poslovnih aktivnosti u domaćem gospodarstvu treba biti dostatna kako bi mogla kompenzirati nepovoljne efekte.**

Turizam je izuzetno važan faktor rasta ekonomije i specijalizacije u kojoj Hrvatska gradi konkurentnost na tržištu EU, ali **u sustavu koji nema razvijen model stvaranja lanca dodane vrijednosti, turizam (kao i trgovina) nije u dovoljnoj mjeri iskorišten** kao potencijal za jačanje domaće poljoprivrede i industrije jer zbog nižih troškova uvoza opremanje hotela i ponuda hrane i drugog asortimana uvelike uključuje proizvode iz inozemstva. Osim toga zbog propadanja domaće poljoprivrede i deindustrijalizacije zemlje posljednjih dva desetljeća, događa se paradoks da domaća ponuda često nije dovoljna zadovoljiti sezonski znatno povećane potrebe u turizmu i s njim vezanim pratećim aktivnostima. Ako se proces propadanja domaće poljoprivrede i proizvodnje nastavi taj problem biti će s godinama još više izražen, uz rizik da zbog priljeva deviza i učinaka na realnu aprecijaciju domaće valute - konkurentnost domaće robnog izvoza bude još više narušena, a uvozna zavisnost povećana.

Ekonomska stagnacija i makroekonomske neravnoteže Hrvatske imaju duboke korijene u nedostatku strateškog promišljanja o održivom rastu i razvoju te optimalnoj zastupljenosti aktivnosti koje ga mogu generirati. U postojećim okolnostima još uvijek slabe domaće potražnje, to su prvenstveno izvoz te jačanje i razvoj domaće poljoprivrede i industrijske proizvodnje s ciljem smanjenja uvozne zavisnosti pri nabavci sirovina i proizvoda finalne potrošnje te ciljem rasta zaposlenosti u domaćem gospodarstvu. U protivnom **moći ćemo samo gledati kako se prihodi poduzetnika ostvareni izvozom tope i nestaju pod pritiskom izdataka za uvoz**, što je, unatoč suficitu u vanjskotrgovinskoj razmjeni, uvelike slučaj i danas - jer s jedne strane postoje neto-izvozna poduzeća koja snažno pridonose gospodarskom rastu, a s druge strane su neto-uvoznici i uvožno orijentiran značajan dio gospodarstva koji svjesno ili nesvjesno korigira pozitivne efekte izvoza.

Stoga kada se govori o turizmu treba ga razvijati tako da novostvorena vrijednost od turizma bude što veća, da se uvozna komponenta u turizmu supstituirana domaćom proizvodnjom. Istodobno, **kod robnog izvoza treba više raditi na povećanju udjela izvoza proizvoda i usluga s većom dodanom vrijednošću**, većom tehnološkom razinom dorade, koji će omogućiti veći rast prihoda poduzetnika, rast plaća usklađen s rastom produktivnosti, rast domaće potrošnje ali i zadržavanje inženjera i stručnog visokokvalificiranog kadra u zemlji.

PITANJE TEČAJA I IZVOZNE ORIJENTACIJE

U odnosu na euro od početka godine kuna je nominalno ojačala za 1,9%, što za izvoznike znači nepovoljne učinke na pad kunske protuvrijednosti izvoznih prihoda, **a konkurentna pozicija ugrožena je i za sve domaće proizvođače** jer uvoz dodatno postaje jeftiniji i istiskuje domaće proizvode s tržišta. **Kada se promatra tečaj kune u odnosu na euro od sredine siječnja do sredine travnja vidljive su oscilacije tečaja u razmjeru 2,5%.**

Uz nešto manje od 3 milijarde eura prihoda od robnog izvoza radi se o tečajnim efektima na pad kunske vrijednosti izvoznih prihoda u visini pola milijarde kuna. Pri tome je neupitno da se značajan dio nepovoljnih učinaka tečaja na prihode kompenzira smanjenim rashodima za uvoz sirovina i drugih roba i usluga iz inozemstva - što kratkoročno može

djelovati pozitivno na BDP, ali dugoročno ima niz štetnih učinaka jer promovira brži rast uvoza i još veću uvoznu zavisnost zemlje.

Hrvatska danas uvozi sve, uključujući kako robe i usluge koje ne može proizvesti sami tako i mlijeko, meso, povrće, voće i niz drugih prehrambenih i neprehrambenih sirovina i finalnih proizvoda za koje postoje mogućnosti proizvodnje u zemlji. Ali umjesto da se one potiču guši se potencijal i one proizvodnje koju možemo ostvariti pa propadaju i sela i gradovi, a mladi nezaposleni odlaze u inozemstvo.

Na razini ukupnog hrvatskog gospodarstva uvoz roba i usluga čini oko 90% izvoza što se često koristi kao argument za stišavanje zahtjeva izvoznika i njihove kritike jačanja domaće valute. No situacija je bitno drugačija **kada se promatraju neto izvoznici, a posebno oni kod kojih se izdaci za uvoz kreću na razini od 15% do 60% prihoda od izvoza. Oni su ti koji pridonose stvaranju a ne trošenju deviznih rezervi; koji u neto efektu daju pozitivan doprinos rastu BDP-a i zaposlenosti. Jačanje kune za njih znači izravne značajne gubitke, a posljedično pogađa i njihovu sposobnost daljnjih ulaganja i zapošljavanja. Tečajna promjena u smjeru aprecijacije kakva se događa u posljednje vrijeme stoga je izrazito veliki šok u vrlo kratkom razdoblju kojem se izvozno orijentirana poduzeća teško mogu prilagoditi, a događa se upravo u vrijeme kada ekonomija konačno pokazuje stabilnije znakove oporavka – koji su u velikoj mjeri rezultat rada izvoznika i koji su bili na putu da učvrste svoju poziciju na svjetskom tržištu.**

Tako dok se na dnevnoj bazi vode ekonomsko-političke rasprave o sitnim uštedama u javnom sektoru, **najznačajniji dio hrvatskog gospodarstva, neto izvoznici, gube značajne iznose prihoda.** Osim toga izvjesno je da će se određeni aprecijacijski pritisci nastaviti i dalje kako zbog približavanja početka turističke sezone, tako i kao prateća pojava ekonomske ekspanzije, rasta deviznih prihoda od izvoza i inozemnog financiranja uključujući i veće korištenje sredstava fondova EU. Privatizacijski procesi i investicije koje se najavljuju također mogu pridonijeti budućim aprecijacijskim pritiscima - bilo zbog većeg priljeva stranog kapitala, ili zbog pretvaranja domaće neaktivne devizne štednje u kunska ulaganja.

ULOGA BANAKA I DRŽAVE KAO PODRŠKE RASTU IZVOZA I GOSPODARSKOM RASTU

Banke koje posluju u Hrvatskoj su hrvatske banke neovisno o vlasništvu njihovog kapitala. Stoga nisu i ne mogu biti samo filijale nositelja stranog kapitala nego trebaju biti aktivni pokretači i podrška gospodarskom rastu kroz financiranje onih poduzetničkih projekata, ideja i inovacija koje tome mogu pridonijeti. **O tome ovisi i njihova buduća profitabilnost i stabilnost** s aspekta mogućnosti svih domaćih sektora u otplati ranije kumuliranog duga, jer bez većih stopa rasta to neće biti moguće. **Obilje likvidnosti s kojom raspolažu stoga treba biti kanalizirano u realnu sferu gospodarstva** uz mogućnosti financiranja koja domaće poduzetnike ne čini manje konkurentnim u odnosu na izvoznike i poduzetnike iz drugih europskih gospodarstva.

Nužan je veći rast kreditne aktivnosti, a u svrhu navedenog kao i snižavanja cijene zaduživanja državne institucije trebaju **organizirati stvaranje dodatnih okvira jamstvenih shema, garancija i osiguranja, uključujući i mogućnost korištenja hipoteka na državnoj imovini kao kolateralu pri zaduživanju poduzeća** ne samo javnog nego i privatnog sektora. Pri tome posebno treba dati **prioritet jačanju mogućnosti financiranja malih i srednjih**

poduzeća na koje se odnosi glavnina zaposlenosti, koji su pokretači inovacija a u značajnoj mjeri i neto-izvoznici s znatno nižim udjelom uvoza u izvoznom prihodu nego što je slučaj kod velikih poduzeća.

Podrška tome svakako treba biti **središnja banka koristeći modele namjenskog financiranja banaka po nultoj ili vrlo niskoj kamatnoj stopi uz uvjetovan plasman takvih povoljnih mogućnosti zaduživanja neto-izvozno orijentiranim te malim i srednjim poduzećima**. To ne bi bila nikakva hrvatska inovacija nego praksa kakva postoji i kod pojedinih drugih članica EU. Primjer podrške poduzetničkoj aktivnosti iz primarne emisije predstavljaju i nekonvencionalne mjere ECB-a/ Eurosustava vezane uz kupnju različitih vrijednosnica privatnog i javnog sektora i **ulazak u program kupnje korporativnih obveznica** – kao segmenta financiranja koji je u Hrvatskoj potpuno zanemaren tijekom kriznih godina.

Konkurentnost izvoza ovisi o nizu faktora, a to nisu samo devizni tečaj, trošak rada, fiskalno opterećenje i birokratiziranost sustava o kojima se uglavnom govori u Hrvatskoj. Izuzetno su važni kvaliteta proizvoda i usluge, reference izvoznika iz ranijih poslova, kao i sposobnost prilagođavanja zahtjevima svjetskog tržišta ili pojedinih segmenata tržišta. **No, čak i ako izvoznik sve navedeno zadovoljava**, cijenom je konkurentan i ima dovoljno dobre reference koje ga dokazuju kao relevantnog dobavljača na međunarodnim natjecanjima, **zaključenje posla uvelike će ovisiti o uvjetima plaćanja koje on može ponuditi inozemnom kupcu**.

Konkretno može li izvoznik iz Hrvatske omogućiti inozemnom kupcu jednako dobre uvjete financiranja uz odgodu plaćanja, grace period na dvije do tri godine, otplatu kredita kroz 15 i više godina i povoljnu cijenu financiranja kao što mogu ponuditi konkurentski izvoznici (proizvođači) iz drugih zemalja. To posebno vrijedi u slučaju izvoza kapitalnih dobara ili sudjelovanja u velikim infrastrukturnim projektima za kupce naručitelje iz inozemstva kod kojih se financiranje kupnje proizvoda velikih vrijednosti ili financiranje ulaganja u izgradnju tipično provodi tzv. **kreditima inozemnom kupcu ili kreditiranjem banke kupca u inozemstvu, dok HBOR ali i neke naše banke nude slične ali rudimentarne oblike kreditiranja skuplje za 200 do 300% (te istodobno premalo koriste svoj raspoloživ kreditni potencijal za financiranje onih poslovnih aktivnosti koje doista imaju značajan pozitivan efekt na hrvatsko gospodarstvo)**.

Kapacitet financiranja izvoznih poslova stoga značajno ovisi o cijeni, dostupnosti, rokovima dospjeća i drugim uvjetima koje nude poslovne banke, a sve dok su oni u Hrvatskoj nepovoljniji nego u inozemstvu, ne treba se čuditi što se poduzeća zadužuju u inozemstvu. Tako se stalno vrtimo u začaranom krugu u kojem na nama zarađuje netko drugi, a mi koliko god se trudimo biti efikasniji i produktivniji, koliko god da su plaće radnika uglavnom niske u izvozno orijentiranim poslovima, ispadamo manje konkurentni.

U javnosti uglavnom postoji otpor prema selektivnim mjerama i namjenskim kriterijima u provođenju monetarne politike jer su oni u povijesti bivše država često bili korišteni kao instrument zlorabe primarne emisije za financiranje gubitaka, a posebno za podupiranje pojedinih sektora od brodogradnje do poljoprivrede te ujedno proizvodili snažne inflatorne pritiske u zemlji. No, od HNB-a nitko ne očekuje takvo ponašanje, a posebno ne u razmjeru koji bi narušio stabilnost sustava. Tim više, što subvencije, potpore i stvaranje povoljnijih uvjeta u jednim djelatnostima na uštrb ostalih ima diskriminacijske efekte i ne stimulira efikasnost. No, **selektivno djelovanje i namjensko usmjeravanje novčanih kanala**

moguće je i kroz horizontalne mjere koje bi jednako bile dostupne proizvođačima iz svih sektora i različitih djelatnosti, ali uz korištenje primarne emisije prvenstveno u svrhu stvaranja povoljnijih uvjeta financiranja za izvoznike (prvenstveno neto-izvoznike) kako bi im se nadoknadili učinci niže konkurentnosti koja je dijelom posljedica jake domaće valute, a dijelom posljedica visoke cijene financiranja u Hrvatskoj. **Ukoliko HNB ima druga efikasna rješenja za presnažnu kunu i skupe dugoročne kredite, dobro su došli.**

ŠTO IZVOZNICI OČEKUJU

Banke nisu jedini izvor financiranja. Stoga je **nužno da Vlada Republike Hrvatske i njezine institucije harmonizirano sa HNB-om intenzivno promiču i potiču i stvaranje uvjeta za rast zastupljenosti vlasničkog financiranja (putem tržišta dionica), smanjenje bankocentričnosti financijskog sustava uz veću aktivnost na domaćem tržištu kapitala, razvoj visokoprofesionaliziranih fondova na strateškim područjima energije, vode, hrane ali i drugim, npr. turizma, venture fondova usmjerenih na financiranje novoosnovanih poduzeća s visokim potencijalima rasta, a čije osnivanje ne treba prepustiti samo inicijativi domaćeg i stranog kapitala.** (Nasuprot tome hrvatska stvarnost je bitno drugačija - umjesto da se aktivnim mjerama ekonomske politike potiče razvoj tržišta kapitala, ono se destimulira oporezivanjem kapitalnih dobitaka, na sličan način kao što se i oživljavanje domaćeg tržišta nekretnina sprječava stvaranjem neizvjesnosti kada će se, na koje osnove i po kojim stopama oporezivati nekretnine.)

Javni sektor treba biti prvenstveno servis privatnog sektora, a tu je moguće poboljšanje njegove uloge u pružanju različitih usluga za privatni sektor kao podrška razvoju. Dodatno općenito je **potrebno ojačati suradnju HNB-a, HBOR-a, HAMAG-a, banaka i Vlade u stvaranju boljeg okruženja za plasman hrvatskog izvoza na inozemnim tržištima, uključujući i mogućnost osnivanja svojevrsne jamstvene banke ili jamstvenog fonda u vlasništvu domaćih banaka, osiguratelja i drugih zainteresiranih izvora domaćeg kapitala** koji bi bilo dodatna podrška hrvatskim proizvođačima i izvoznicima. Pri tome u svim navedenim aktivnostima financiranja, jamstva, potpora i subvencija treba voditi računa o **dijagonalnom porijeklu robe**, da cca. **80% predstavlja čisti hrvatski proizvod (stvoren kroz domaći lanac stvaranja dodane vrijednosti)**, a da se tek 20% sredstava namjenskih potpora, povoljnih kredita, subvencija i garancija može koristiti u druge svrhe.

Od Vlade izvoznici očekuju hitno provođenje strukturnih promjena koje će smanjiti troškove poduzetničke aktivnosti i opterećenost privatnog sektora stanjem nedovoljne efikasnosti u javnom sektoru. No, kako su učinci takvih promjena mogući tek u srednjem i dugom roku **potrebne su i mjere porezne, administrativne ali i monetarne politike s mogućim pozitivnim učincima u kratkom roku.**

Hrvatski izvoznici pozdravljaju veću aktivnost HNB-a na domaćem tržištu te provođenje instrumenata koji bankovnom sektoru omogućuju povoljnije domaće financiranje i dugoročnije izvore financiranja, a kako bi bankovni sektor bio veća podrška dostupnim i povoljnijim izvorima financiranja realne ekonomije. Učinci tih mjera vidljivi su u trendu snižavanja kamatnih stopa i nešto većim stopama rasta plasmana prema poslovnom sektoru u prvim mjesecima ove godine. **Nadamo se da je to naznaka stvarne promjene trenda u bankovnom sustavu i da će HNB kroz ekspanzivniju monetarnu politiku nastaviti podupirati gospodarski rast i u narednom razdoblju. Međutim, od HNB-a izvoznici isto tako**

očekuju da intervenira na deviznom tržištu i korigira izraženije aprecijacijske pritiske neovisno o faktorima zbog kojih se oni javljaju, kao i neovisno što jaka kuna ide u prilog dužnicima s obvezama denominiranim u stranim valutama ili njihovoj eventualnoj namjeri da postojeće tržišne okolnosti koriste za restrukturiranje svog duga.

To što je Hrvatska članica EU i što planira uvođenje eura uz odricanje od monetarne suverenosti nipošto ne mijenja pogled na ulogu tečaja kao varijable koja (pored niza drugih) utječe na konkurentnost domaće proizvodnje i izvoza. Tečajne politike nisu se odrekle ni brojne druge nove članice EU, uključujući izvozno orijentiranu Češku koja često izražava skepsu i otpor prema uvođenju eura. Od 2013. središnja banka Češke koristi devizni tečaj kao dodatni instrument za labavljenje monetarnih okvira - formalno se pozivajući na ostvarenje strategije ciljanja inflacije dok je prilično jasno da se u uvjetima deflacijskog pritiska uzrokovanog niskom cijenom nafte stopa 2% teško može dostići. Konkretno intervencijama na deviznom tržištu CNB sprječava aprecijaciju krune i po potrebi potiče njeno slabljenje s ciljem održavanja tečaja na razini blizu 27 češke krune za jedan euro, uz najavu ustrajnosti takve politike barem do sredine 2017., odnosno barem dok traje kvantitativno labavljenje u praksi ECB-a.

Na sličan način, ECB kroz poticanje negativnih kamatnih stopa - ne samo da želi smanjiti troškove financiranja, povećati inflaciju, smanjiti realni teret zaduženosti i potaknuti rast kredita - nego slabljenjem eura pridonosi konkurentnosti izvoza Njemačke i drugih izvozno orijentiranih ekonomija eurozone. U istom smislu treba promatrati i nespremnost Fed-a da doista krene u restriktivnom smjeru jer njegovo ponašanje je uvijek uvjetovano interesima američkih proizvođača s aspekta konkurentne pozicije na domaćem i svjetskom tržištu.

Iako je Hrvatska mala otvorena zemlja s bitno drugačijim mogućnostima i dosezima utjecaja ekonomskih politika u odnosu na velika gospodarstva, to ne smije biti faktor obeshrabrenja ili ignoriranja inicijativa za aktivnijim korištenjem državne fiskalne, monetarne, industrijske i izvozne politike u funkciji boljeg upravljanja ljudskim, materijalnim i financijskim resursima.